

Gedimino kilmė: tarp legendų ir istorijos

TOMAS BARANAUSKAS

Lietuvos istorijos institutas, Tilto g. 17, 01101 Vilnius

El. paštas baranausko@gmail.com

Atidesnis žvilgsnis į miglotas ir legendines vėlyvųjų (XV–XVI a.) šaltinių ir skurdžias XIII–XIV a. šaltinių užuominas, jų gretinimas ir analizė, leidžia naujai pažvelgti į iki šiol neatsakytus klausimus apie Gedimino kilmę. Tai – vieni iš tų klausimų, į kuriuos vargu ar galima rasti visiškai patikimus atsakymus, bet į kuriuos istoriografijoje neišvengiamai ieškoma atsakymų ir jie formuluojami, netgi tampa tarsi visuotinai priimtomis tiesomis, kaip antai XIX a. istoriografijoje įsitvirtinusi tezė, kad Gediminas buvo Vytenio brolis. Šiuo straipsniu siekiama parodyti, kad seni ir įsigalėję stereotipai ne visada yra geriausias sprendimas, o pakartotinė šaltinių analizė gali padėti sukonstruoti kitokias ir labiau pagrįstas versijas, geriau paaiškinančias šaltinių visumą. Atskleisime, kad Gediminas greičiausiai buvo kilęs iš valdančiosios giminės šalutinės šakos, t. y. jo tėvas nebuvo Lietuvos valdovas ir nebuvo tapatus Vytenio tėvui Pukuverui-Butvydui, atitinkamai reikia pripažinti nepagrįsta ir tezė, kad Gediminas ir jo pirmtakas Vytenis buvo broliai.

Raktažodžiai: Gediminas, Gedimainaičiai, Vytenis, valdančioji giminė, genealogija, genealoginės legendos

IVADAS

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino kilmė jaudino žmonių vaizduotę bent jau nuo XV a. pradžios, kai žinios apie ją jau blėso atmintyje. Tuomet atsiradusios versijos buvo veikiamos jų autorių politinių pažiūrų, bet dar galėjo turėti ir istorinės tikrovės atgarsių. Gedimino amžininkų liudijimai šiuo klausimu fragmentiški ir nepakankamai aiškūs, todėl jų negalima priešpriešinti vėlesnėms versijoms ir taip galutinai išspręsti problemą. Tačiau jie užfiksavo daugybę aplinkybių, kurios svarbios ieškant atsakymo į su Gedimino kilme susijusius klausimus.

Tad aiškinantis Gedimino kilmę, reikia vienodai atidžiai perskaityti ir amžininkų liudijimus, ir vėlesnes versijas – mes negalime nepaisyti jokių šaltinių, prieš tai kritiškai jų neįvertinę. Šaltinių kritika neturėtų apsiriboti tik šaltinių surūšavimu į „patikimus“ ir „nepatikimus“ – esant „patikimų“ šaltinių trūkumui, reikėtų bandyti suprasti, kaip ir iš kur atsirado informacija, kuria remiantis buvo sukurtos vėlesnės versijos, ir kokį racionalų grūdą po kritinės analizės galima iš jų išgauti.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais ir šiek tiek vėliau buvo paplitusios dvi pagrindinės Gedimino kilmės versijos, kylančios iš XV ir XVI a. šaltinių. Pagal vieną iš jų, Gedimino kilmė buvo „prasta“ – jis buvo Vytenio arklaininkas, o kita versija skelbė jį Vytenio sūnumi. Šiuolaikinėje istoriografijoje nuo XIX a. antrosios pusės įsitvirtino nuomonė, kad Gediminas buvo Vytenio brolis. Šių versijų kritinis įvertinimas bei naujos hipotezės suformulavimas ir yra šio straipsnio tikslas.

GEDIMINAS – VYTENIO ARKLININKAS

Pirmąją Gedimino kilmės versiją randame Vokiečių ordino memorandume „Santrauka apie Jogailą ir Vytautą“, parašytame apie 1412–1413 metus. Šis memorandumas buvo sukurtas Vokiečių ordino ir Lietuvos ginčų dėl Žemaitijos metu ir išreiškia priešišumą Jogailai ir Vytautui [33]. Jame pateikiama trumpa Lietuvos istorijos nuo Vytenio laikų apžvalga, tačiau memorandumo autorius patikimų žinių apie Vytenį neturėjo – iš esmės žinojo tik jo vardą [61, 97]. Trumpą jo valdymo aprašymą „Santraukoje“ sudaro žinios apie Mindaugo dovanojimo aktus ir kai kuriuos epizodus iš Gedimino valdymo laikotarpio. Visa tai klaidingai priskiriama Vyteniui.

Po trumpo pasakojimo apie Vytenį sakoma, kad jam mirus „valdovu (*konigk*) buvo paskirtas jo arklaininkas (*pferdemarschalck*), vardu Gediminas (*Jedemen*)“. Pastarasis yra Jogailos ir Vytauto senelis, todėl šie kilę ne iš kunigaikščių giminės (*furstenlichen stammes*), o iš paprastų bajorų (*schlechten bayoren*) (1). Panašios versijos atgarsį randame ir dominikonų vienuolio Johano Falkenbergo traktate, parašytame 1416 m. ir nukreiptame prieš Lietuvą bei Lenkiją. Jame teigiama, kad Vytauto senelis buvęs batsiuvis (*sutor*) (2).

Panaši versija išdėstyta ir XVI a. pradžios rusų kūrinyje, žinomame „Lietuvos kunigaikščių genealogijos“ pavadinimu. „Genealogijos“ tekstų variantai egzistavo atskirai arba kaip antroji dalis, pridėta prie „Pasakojimo apie Vladimiro kunigaikščius“, kuris ideologiškai buvo svarbus Maskvai, nes kildino Maskvos valdovus iš Romos imperatorių. Seniausia mums žinoma „Lietuvos kunigaikščių genealogijos“ redakcija buvo sukurta Tverėje ir įtraukta į XVI a. pradžios Spiridono Savos laišką. Tačiau kaip atskiras kūrinys ji turėjo būti sukurta anksčiau – kai kurių tyrinėtojų nuomone, dar XV a. viduryje [61, 96].

Apie Gedimino kilmę čia pasakyta taip: „Didžiojo kunigaikščio Aleksandro Michailovičiaus metais, po Batijaus nelaisvės, pabėgo iš jo nelaisvės [kunigaikštis], vardu Vytenis (*Витенец*), vieno Smolensko kunigaikščio Rostislavo Mstislavičiaus [giminaitis], ir apsigyveno Žemaitijoje pas vieną bartininką (bitininką). Ir paėmė jo dukterį sau į žmonas, ir išgyveno su ja trisdešimt metų bevaikis. Ir buvo užmuštas perkūno (*громом*).

(1) „Item do der obgenante konick Wytenne gestarb, do wart uffgeworffen fur einen konigk sein pferdemarschalck, Jedemen genant. Derselbe Jedemen ist gewest des konigs von Polen, der do itzt konigk zcu Polen ist, Jagel, anders Wladislaus genant, und herzog Wyttaus aldervater. Hirbey man wol mercken magk, das der konigk zcu Polen nicht eines furstenlichen stammes von alders her gewesen ist mit den seinen, sunder von einem schlechten bayoren entsprossen ist“ [33, 223].

(2) „Et in hoc quidem proposito, quam obstinati sunt, inde videri potest, quod consanguineus regis Polonorum Vitoldus, cuius avus sutor erat, huius belli victoria spe potitus, terra Prussiae iam fere Polonis subacta, mox in summam superbiam impie locutus est, sese in Reno equum suum adaquaturum“ [18, 231].

Ir paėmė jo žmoną jo vergas, vardu Gegiminikas (*Гегиминик*), jo arklininkas (*конюшец*). Ir pagimdė nuo jo 7 sūnus...“ (3).

Toliau ten pasakojama, kad šį Gegiminiką Tverės kunigaikštis Aleksandras Michailovičius pasiuntė rinkti duoklę Vakarų Rusijoje, kuri buvo nusiaubta totorių, ir dėl to jis labai pralobo. O jo sūnus Algirdas vedė Aleksandro Michailovičiaus dukterį Julijoną (Michailo Aleksandrovičiaus seserį), „ir nuo to laiko Algirdas pasivadino kunigaikščiu pagal savo žmoną, didžiąją kunigaikštienę Julijoną“ (4).

Vėlesnėje Maskvos redakcijoje šis pasakojimas buvo pataisytas: Gegimenikas (Gedimanikas) mokesčius rinko jau ne Aleksandro Michailovičiaus, o Maskvos didžiojo kunigaikščio Jurijaus Danilovičiaus įsakymu, ir dėl to ne tik pralobo, bet ir pasivadino „Pirmuoju Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu Gedimantu (Gegimantu)“ (5). Taigi sumažėja ir Algirdo santuokos su Julijona Tveriške svarba: ji nebeperduoda Algirdui kunigaikščio titulo.

Baltarusių istoriko Olego Lickevičiaus nuomone, Tverės pėdsakas aptinkamas ir kryžiuočių sukurtoje „Santraukoje apie Jogailą ir Vytautą“, nes tai – vienintelis šaltinis, kuriame minimas Algirdo našlės Julijonos Tveriškės vaidmuo perkrikštijant Vytautą į stačiatikių tikėjimą 1384–1389 metais. Istoriko nuomone, tai gali reikšti, kad tiek „Santraukoje“, tiek ir vėlesnėje „Lietuvos kunigaikščių genealogijoje“ atsispindi ta pati Tverės versija, kurią tiek kryžiuočiai, tiek tveriečiai galėjo gauti iš Algirdo našlės Julijonos [61, 96]. Bet kuriuo atveju žinoma, kad susirašinėjimas tarp Julijonos ir Vokiečių ordino vyko jau 1379 m. [7, 155–157; 15, 99–100].

Taigi šiai informacijai reikėtų skirti daugiau dėmesio, nei tai iki šiol buvo daroma istoriografijoje. Vargu ar galėjo Gedimino sūnaus žmona pateikti visiškai išgalvotą informaciją apie savo uošvio kilmę. Be to, Tverės šaltiniai dėl gausių ryšių tarp Tverės ir Lietuvos, taip pat kitais kanalais galėjo gauti bei atspindėti kai kuriuos realius faktus apie Lietuvą.

Vis dėlto šiuos pasakojimus reikia atskirti nuo jais paremtos, bet esmingai perdirtos Jono Dlugošo versijos, pagal kurią, Gediminui priskiriama ne tik „prasta“ kilmė iš arklinninko, bet jis dar ir kaltinamas „teisėto valdovo“ (*iusto principe*) nužudymu (6) (čia nepamintas Vytenio vardas, bet jis numanomas). Kai kurie istorikai neatsargiai vienas paskui kitą kartoję teiginį, esą versija apie tai, kad Gediminas nužudęs Vytenį, yra kilusi iš XV a. Vokiečių ordino šaltinių (ir konkrečiai – iš „Santraukos apie Jogailą ir Vytautą“) [17, 141; 34, 8; 35, 17; 31, 59], o Kazimierz Chodynickis net sukūrė šiuo nesusipratimu pagrįstą teoriją, kad kryžiuočiai neva perkėlė į Gedimino biografiją siužetą, paimtą iš istorijos apie didžiojo kunigaikščio Treniotos arba Algirdo ir Jogailos tarno Vaidilos nužudymą [3, 544–548; juo seka: 17, 142]. Jono Dlugošo versiją kartoję tik vėlesni lenkų kronikininkai Motiejus Miechovita [22, 264], Martynas Kromeris [5, 349] ir kiti, taip pat – panaudodami

(3) „В лета великого князя Александра Михайлович по пленении Батыеве избеже некий от плена его имянем Витенец, некоего княжати Ростислава Мьстиславича Смоленского, и вселися в Жемотии у некоего бортника. И поят дщерь его в жену себе, и пребысть три десят лет с нею бездетен. И убиен бысть громом. И поят жену его раб его имянем Гегиминик, конюшец его. И роди от нея 7 сынов...“ [46, 166, plg. 170].

(4) „и от того часа наречеса Олгерд князем по жене своей великой княжне Ульяне“ [46, 169].

(5) „князь великий Гедимант (Гегимант) литовьскый Первый“ [46, 202, 212].

(6) „Erant Gedimino, qui in Lithwanis longo tempore (dominacione rapta et iusto principe, apud quem stabulatus officio fungebatur, occiso) imperium exercuerat, septem filii...“ [9, 92]. Skliausteliuose – pastabos J. Dlugošo rankraščio paraštėje; pagrindinis tekstas – Lietuvos didžiųjų kunigaikščių metraščio informacijos apie 7 Gedimino sūnus perpasakojimas kaip įvadas į 1382 m. įvykius.

„Santraukai apie Jogailą ir Vytautą“ žinomą informaciją – Olyvos analai (7), parašyti, tikėtina, apie 1617 m. Olyvos vienuolyno prioro Filipo Adlerio (8) [40, 214–217]. Pastaruosius kai kurie istorikai klaidingai laikė XV a. šaltiniu, sukurtu Vokiečių ordino aplinkoje ir esą buvusiu J. Dlugošo šaltiniu [52, 162; 41, 40–41; 56, 55; 23, 24]. Iš tikrųjų jokie šaltiniai, nesusiję su J. Dlugošo versija, nekaltino Gedimino Vytenio nužudymu.

GEDIMINAS – VYTENIO SŪNUS

Atsakant į „prastos“ Gedimino kilmės variantą, XVI a. 2-ojo dešimtmečio Lietuvos metraščiuose buvo sukurta versija, kad Gediminas buvo Vytenio sūnus. Čia visiškai neatsisakyta versijos apie „arklininką“ Gediminą, tačiau ji priskirta jo „tėvui“ Vyteniui, kuris kildinamas iš Ariogalos („iš Žemaitijoje laikomo dvaro, vadinamo Ariogala“) (9). Čia jį, dar „mažą kūdikėlį“, pastebėjo didysis kunigaikštis Traidenis, kuris pasiėmė jį su savimi ir vėliau padarė savo maršalu, o jo sūnus Lauras-Rimantas, atsisakydamas sosto, pasiūlė išrinkti jį Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu vietoj savęs: „Todėl išsirinkite sau tinkamą valdovą, kuris apgintų šią valstybę, Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę; ir man atrodo, kad tam tiktų Vytenis, kuris buvo mano tėvo maršalas“ (10).

Čia „maršalas“ pateikiamas kaip garbingas titulas, be to, jis perkeltas į ankstesnę kartą [3, 551; 17, 144]. Vis dėlto pagrindinė Tverės versijos idėja, kad su Gediminaičių giminės atėjimu į valdžią keičiasi valdančioji dinastija ir ji nėra kunigaikščių kilmės, Lietuvos metraščiuose išlieka: „Čia pasibaigė Kentaurų giminė ir prasidėjo didžiojo kunigaikščio Vytenio, kilusio iš Stulpų giminės, viešpatavimas“ (11).

Dar K. Chodynckis manė, kad Lietuvos metraščių versija apie naujos dinastijos, atstovaujamos Vytenio, kilmę iš Žemaitijos (Ariogalos) remiasi autentiška legendine tradicija, nes ji neišreiškia jokios tendencijos, kuri būtų nulemta XVI a. politinių poreikių [3, 561–562]. Be to, jo manymu, Gedimino realų ryšį su Žemaitija patvirtina „Gedimino pilies“ (*castrum Gedemini*) minėjimas nuo 1305 m. Petro Dusburgiečio Prūsijos kronikoje [3, 565]. Jį palaikęs Stanisławas Zajączkowski prie šio pastebėjimo pridėjo dar ir „Wythes hoff“ (Vytenio kiemas?) paminėjimą netoli Skirsnemunės XV a. kryžiuočių šaltinyje. Tiesa, jis pats suabejojo šio pavadinimo ir Vytenio vardo tapatumu [38, 409–410]. Abu tyrinėtojai manė, kad tai – liudijimai, patvirtinantys Gedimino giminės kilmę iš Žemaitijos. Tačiau netrukus istoriografijoje įsigalėjo kritiškas Henriko Paškevičiaus požiūris į šią koncepciją. Pastarasis nurodė, kad dinastijos atstovo buvimas tam tikroje teritorijoje,

(7) „Die Annal. Oliv. p. 49 sagen ebenfalls: Fuit Gediminius hic Magister stabuli apud Vitenen Magnum Ducem Lithuaniae, vir ambitiosus et excelsi animi, qui praedictum Vitenen Dominum suum nacta occasione temporis obruncavit, statimque magno Ducatu et uxore Domini occisi, quae etiam in necem mariti consenserat, potitus est“ [36, 314].

(8) Iki šiol nepublikuoti analai yra saugomi Gdanske (*Archiwum Państwowe w Gdańsku, Zespół akt klasztoru cysterskiego w Oliwie*), sygn. 940/422).

(9) „з ыменя держаного в Жомоити, реченого Аирякгола“ [48, 94].

(10) „Про то берите собе господаря доброго, хто бы мел боронити того панства, Великог княжества Литовского. И так ми ся видит, иж бы к тому годныи был Витены, которые был маршалком у отца моего“ [48, 94]. Plg. Račinskio nuorašą su vertimu į lietuvių k. [19, 240, 309–310; 49, 151] ir kitus nuorašus [53, 178–179; 58, 199; 47, 220] bei Bychoveco kroniką [64, 136].

(11) „И тут скончался род с Китаврассов а начало великое княжение Витенево, род великих князей литовских с поколения а з роду Колюмнов“ [48, 95]. Plg. Račinskio nuorašą su vertimu į lietuvių k. [19, 240, 310; 49, 151] ir kitus nuorašus [53, 179; 58, 199; 47, 220] bei Bychoveco kroniką [64, 136].

šiuo atveju Žemaitijoje, nereiškia, kad jis būtinai turėjo būti kilęs iš tos teritorijos. Jis galėjo būti tik valdovo vietininkas, vykdęs valdovo valią [25, 154–156].

Vis dėlto čia reikėtų pabrėžti kitką: vienaip ar kitaip, Gedimino ryšys su Žemaitija buvo realus, ir K. Chodynickis, matyt, teisus, kad Lietuvos metraščių legendinės dalies versija atspindi autentiškos istorinės tradicijos elementus. Be to, akivaizdus tik Gedimino ryšys su Žemaitija (jį patvirtina patikimi duomenys apie „Gedimino pilį“ [23, 16–22]), o panašių Vytenio ryšių tradiciją galima (nors ir nebūtina) paaiškinti kai kurių Gedimino bruožų priskyrimu Vyteniui (kaip tai matome minėtame „maršalo“ titulo suteikimo Vyteniui pavyzdyje ar kryžiuočių „Santraukoje“, kurioje Vyteniui priskirti Gedimino valdymo laikotarpio įvykiai). Taigi į galimybę, kad Vytenis taip pat yra gyvenęs Žemaitijoje, reikėtų žiūrėti atsargiau.

Negalima nepastebėti ir to, kad Tverėje sukurtoje „Lietuvos kunigaikščių genealogijoje“ mes taip pat matome Vytenio ir Gedimino ryšį su Žemaitija: pagal šią versiją Vytenis „apsigyveno Žemaitijoje pas vieną bitininką“ ir vedė jo dukterį, kurią vėliau paėmė į žmonas Gediminas. Versija, kad ši moteris 30 metų buvo nevaingoje santuokoje su Vyteniu ir vėliau pagimdė 7 Gedimino sūnus, akivaizdžiai nėra patikima, tačiau esmė čia ne pasakoje apie 30 metų santuoką su Vyteniu, o tradicijoje, kad būtent Gediminas buvo vedęs žemaičių „bitininko“ dukterį. Iš šios legendos išbraukus Vytenį, galima išskirti istoriškai patikimesnę legendos dalį.

Čia verta atkreipti dėmesį į žinomą Petro Dusburgiečio pasakojimą apie kruvinomis skerdynėmis pasibaigusias vestuves, kurios vyko „antro asmens po Lietuvos karaliaus“ namuose, kai įžeistas Pelužis atvedė ten Vokiečių ordino siųstus plėšikus [11, 193–194 (cap. 228)]. Namų šeimininkas žuvo, tačiau jaunavedžiai buvo pagrobti ir, kaip galima numanyti, vėliau išpirkti. Šis įvykis paprastai datuojamas apie 1286 m., bet datą reikėtų patikslinti perkeliant ją į 1289 metus. Šių vestuvių laikas ir statusas sutampa su Gedimino santuokos laiku ir statusu. Vestuvėse žuvęs namų šeimininkas galėjo būti Žemaitijos vietininkas ar seniūnas, arba bent jau vienas įtakingiausių žemaičių kunigaikščių, kuris galėjo išleisti savo dukterį už Gedimino, kaip valdančiosios dinastijos atstovo (plačiau apie šias vestuves žr. [1, 68–70]). Tokia santuoka gali paaiškinti, kaip Gediminas persikėlė į Žemaitiją, kurioje vėliau atsirado jo pilis.

Radikaliau problemą Gedimino kilmingos kilmės naudai sprendė oficialus Voskresenijos metraščių rinkinys, sudarytas Maskvos valstybėje XVI a. 4-ajame dešimtmetyje. Į šį rinkinį įtrauktas tekstas „Lietuvos valdovų pradžia“ plito ir atskirais nuorašais, patekusiais į XVI a. genealogines knygas [51; 55, 253–256]. Čia visi Lietuvos kunigaikščiai, įskaitant Mindaugą ir Gediminą, tiesiogiai kildinami iš XII a. Polocko kunigaikščio Rostislavo Rogvolodovičiaus, kurio sūnūs Davilas ir Movkoldas po ištrėmimo į Konstantinopolį 1129 m. esą buvo pakviesti valdyti Vilniuje. Movkoldas tapo Mindaugo tėvu, o Davilas – Gedimino proseneliu (išvedama tiesioginė genealoginė linija: Davilas – Vidas – Traidenis (Praidenis) – Vytenis – Gediminas): „Ir po didžiojo kunigaikščio Mindaugo sėdėjo Lietuvos didžiųjų kunigaikščių soste Davilo sūnus Vidas, kurį žmonės vadino Vilku, ir jis pridėjo daug Drevlianų žemių. O po jo sėdėjo didžiųjų kunigaikščių soste Vido sūnus Praidenis, ir jis pridėjo daug Jotvingių. O po to sėdėjo didžiųjų kunigaikščių soste Praidenio sūnus Vytenis, ir jis pridėjo daug Lietuvos žemių

iki Bugo. O Vytenio sūnus Gediminas – didysis kunigaikštis, o Gedimino vaikai...“ (12). Taigi šioje versijoje pabrėžiama neginčijamai kilminga Gedimino kilmė, ir jis tiesiogiai kildinamas iš Riurikaičių.

Negalima atmesti K. Chodynickio hipotezės, kad Gedimino kilmės iš Polocko Riurikaičių versijos pirmtakas galėjo būti trumpas Gedimino genealogijos aprašymas, pateiktas metraščio „Lietuvių giminės pradžia“ pirmose eilutėse [3, 555, 560]. Šis metraštinis apskritai atspindi Lietuvos didžiųjų kunigaikščių metraščio versiją, paplitusią Maskvos valstybėje (žinomi XVI a. Dubrovskio ir XVIII a. Rostovo nuorašai [57, ix–x]). Čia dar nėra ryšio su Polocku, o vietoje Gedimino prosenelio Davilo įrašytas paslaptingas „Uodega“ (*Chvost*), kurio sūnus yra Vilkas, dar netapatinamas su Vidu. Taigi Gediminas tampa „Uodegos“ ir „Vilko“ palikuoniu. „Lietuvių giminės pradžia: pirmasis Uodega, o jo sūnus Vilkas, o Vilko sūnus Traidenis (*Trojen*). O Traidenio sūnus Vytenis, o Vytenio sūnus Gediminas“ (13). Šioje versijoje galima išvelgti tam tikrą mitologinį kontekstą, susijusį su garsiąja Gedimino sapno legenda, pagal kurią, jis susapnavo geležinį vilką, paskatinusį jį perkelti savo sostinę į Vilnių [62, 46–50]. Čia galima svarstyti, ar Gediminas sapne matė savo protėvį vilko pavidalu, ar giminės totemą? Bet koku atveju šios dvi legendos gerai dera ir papildoma viena kitą, o tai didina autentiškos tradicijos tikimybę. Vilko tema, beje, pasirodo ir Polocko kunigaikščių istorijoje, kurių žymiausias atstovas Vseslavas (XI a.), anot „Sakmės apie Igorio žygį“, „šuliavo vilku iki Nemigos“ („сочи вълкъмъ до Немигы“) [62, 48].

Pasak rusų istoriko Boriso Florios, Gedimino kilmės iš Polocko kunigaikščio Rostislavo Rogvolodovičiaus versija yra oficiali Gediminaičių (kilmės versija, sukurta Gediminaičių, persikėlusiu į Maskvos valstybę, aplinkoje, siekiant patvirtinti jų kunigaikštišką statusą, lygų Riurikaičiams [63]. Pirmosios Gediminaičių genealogijos Maskvos valstybėje, sukurtos pačių Gediminaičių aplinkoje, iniciatorius, anot B. Florios, galėjo būti Teodoras Lengvenaitis, persikėlęs į Rusiją 1526 m. [63, 323–324]. Jo aplinkoje sukurtoje versijoje („Sutrumpintas Lietuvos metraštinis“, pagrįstas Lietuvos didžiųjų kunigaikščių metraščiu) buvo pasakojama apie du XIII a. Lietuvos kunigaikščius, priėmusius stačiatikybę ir kovojusius prieš lietuvius pagonis – Vaišalgą Mindaugaitį ir Daumantą Pskovietį. Apie Gedimino kilmę buvo pasakyta tik tiek: „Ir nuo to laiko pirmieji Lietuvos valdovai galutinai išseko. Po jų Lietuvoje pradėjo valdyti kiti giminės atstovai. Pirmasis Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas mirė 6849 metais, ir jis turėjo septynis sūnus“ (14). Vėliau buvo sukurtas jau minėtas genealogijos variantas, išvedantis Gediminaičius iš Polocko Riurikaičių, į kurių, kaip Mindaugo sūnus, o vadinasi, Gedimino giminaičiai, buvo įtraukti ir Vaišalgas bei Daumantas.

Taigi Maskvos Gediminaičių aplinkoje pasirodžiusiuose kūriniuose galima išskirti keletą etapų bandant paneigti Gedimino kilmę iš arklino: 1) pabrėžiama, kad XIII a.

(12) „И по великомъ князе Миндовге седе на великомъ княженіи Литовскомъ Давиловъ сынъ Видъ, егоже людї звали Волкомъ, и тотъ прибавиль Деревские земли много. А по немъ седѣ на великомъ княженіи Видовъ сынъ Проидень, і тотъ прибавиль Ятвягъ. А потомъ седѣ на великомъ княженіи Проиденевъ сынъ Витень, і тотъ прибавиль земли Литовские много і до Буту. А Витеневъ сынъ Гедіманъ князь великій, а Гедімановы дѣти...“ [51, 593–595].

(13) „Литовскому рѣдоу починакъ перьвое Хвостъ. а с(ы)нъ оу него Волкъ. а оу Волка с(ы)нъ Троен. А оу Троена Витень. а оу Витена с(ы)нъ Едиманъ“ [50, 205].

(14) „И оттого времени литовские первыя государи доконца оскудѣша. По сихъ же начаша быти въ Литвѣ государи иншаго роду. Первый князь великій литовскій Гедіманъ. и скончаша. въ лѣто ̅҃҃҃҃҃҃҃ (6849) у него же бѣ седмъ сыновъ“ [42, 7].

tarp Lietuvos kunigaikščių buvo kovotojų už krikščionybę (Vaišalgas ir Daumantas), o nauja Gedimino giminė iškyla po šios kovos sukeltos krizės – „Sutrumpintas Lietuvos metraštis“; 2) bandoma sudaryti mitologizuotą Gedimino genealogiją (nuo Uodegos ir Vilko) – „Lietuvių giminės pradžia“; 3) ši mitologinė tradicija išplečiama naujais faktais, legendiniai Gedimino protėviai kildinami iš Polocko kunigaikščių, postuluojami jų giminystės ryšiai su visais žinomais XIII a. Lietuvos kunigaikščiais – „Lietuvos valdovų pradžia“.

Gedimainaičiams Maskvos valstybėje pavyko įtvirtinti savo kilmės iš Polocko kunigaikščių versiją kaip oficialią. Pats caras Ivanas IV Rūstusis pripažino Gedimino kilmės iš arklino Gegiminiko versiją melaginga [63, 327].

GEDIMINAS – VYTENIO BROLIS AR PUSBROLIS?

1868 m. kartu su kitais Livonijos aktais buvo paskelbtas Rygos miesto tarybos laiškas Gediminui, datuotas 1322 m. lapkričio 29 d., kuriame, kreipiantis į Gediminą, minima, kad Vytenis buvo „jūsų brolis ir pirmtakas“ (*frater vester et antecessor*) [59, 31 (Nr. 53); 21, 466–467 (Nr. 3068); 2, 42 (Nr. 15)]. Šį laišką netrukus pastebėjo Aleksandras Nikitskis ir paskelbė straipsnį „Kas buvo Gediminas?“, kuriame padarė išvadą, kad Gediminas buvo ne arklininkas ir ne Vytenio sūnus, o jo brolis [52].

A. Nikitskio versija buvo priimta klasikiniame Józefo Wolffo Gedimainaičių genealogijos tyrime [37, 5–6] ir vėliau visiškai įsigalėjo istoriografijoje [3, 565; 25, 250; 17, 145; 15, 18–19; 13, 214; 23, 9, 14]. Nors Antonis Prochaska ir prieštaravo, nurodydamas, kad frazė „frater vester“ turi ne tiesioginę, o kurtuazinę reikšmę [27, 328], A. Nikitskio versija išlieka dominuojanti iki šiol, netgi pareiškama, kad tai – vienas iš nedaugelio faktų, „dėl kurių galime būti tikri“ [31, 58–59].

Kadangi iš 1292 m. Petro Dusburgiečio Prūsijos žemės kronikos žinome, kad Vytenio tėvas buvo Pukuveras (*Pucuwerus*), jis paprastai automatiškai priskiriamas ir Gediminui. Šis Pukuveras šiuolaikinėje istoriografijoje tapatinamas su Butvydu (Budivydu), paminėtu Haličo-Volynės metraštyje (apie tai – toliau).

1974 m. lenkų istorikas Jerzy'is Ochmańskis paskelbė straipsnį, kuriame atkreipė dėmesį į XIV a. pabaigos poemą „Uždonė“ („Zadonščina“) ir joje pateiktus Andriaus Algirdaičio žodžius savo broliui Dmitrijui, kuriais jis taip nusako savo kilmę: „Broli Dmitrijau, mes patys esame du broliai, Algirdo (Voljerdo) sūnūs, o anūkai esame Domento (Jedimento), o proanūkiai esame Skolomendo (Skoldimero)“ (15). Iš šio sakinio J. Ochmańskis daro išvadą: „Kadangi tikrasis Algirdaičių prosenelis buvo Pukuveras, Skalmantą tenka pripažinti pirmuoju istoriniu Algirdaičių protėviu, galbūt – Pukuvero tėvu“ [54, 361; 24, 22].

Šią išvadą vis dėlto reikia patikslinti, nes ją paveikė per 100 metų nuo A. Nikitskio straipsnio pasirodymo įsigalėjęs stereotipas, kad Vytenis ir Gediminas buvo broliai, paremtas tik vienu šaltiniu. O antrasis šaltinis, kaip paaiškėjo, šiai išvadai prieštarauja, nes priskiria Gediminui kitą tėvą – Skalmantą, o ne žinomą Vytenio tėvą (kaip matysime toliau, Skolomendo vardą reikėtų pataisyti į Skalmantą, jis geriau atitinka lietuvišką vardo formą).

(15) „Брате Дмитреи, сами есмя собѣ два браты, с(ы)н(о)ве Олгордовы (Вольярдовы), а внуки мы Доментовы (Едиментовы), а правнуки есми Сколомендовы (Сколдимеровы).“ Cituojama pagal Undolskio nuorašą [60, 536] (Список ГБЛ, Собр. Ундольского № 632), vardų variantai skliaustuose pateikti iš Kirilo-Belozero nuorašo [60, 549] (Список ГИБ, Собр. Кирилло-Белозерского монастыря № 9/1086). „Домент“ vietoj Gedimino nurodytas tik Undolskio nuoraše, ir tai prieštarauja visiems kitiems nuorašams, o „Сколоменд / Сколдимер“ išliko tik dviejuose minėtuose nuorašuose.

„Uždonės“ autorius nuosekliai, karta po kartos, išvardija Algirdaičių protėvius. Nėra jokio pagrindo, kaip tai daro J. Ochmańskis, šiame nuosekliame išvardijime praleisti vieną kartą ir tarp Skalmanto ir Gedimino įterpti dar ir Pukuverą-Butvydą. Reikėtų atsisaityti silpnai pagrįstos hipotezės, kad Vytenis ir Gediminas buvo broliai, juo labiau kad Viduramžiais žodis „brolis“ (*frater*) dažnai reiškė ir pusbrolius, ir šiaip giminaičius. Šiuo atveju labai tikėtina, kad Vytenis ir Gediminas buvo pusbroliai, o jų bendras protėvis buvo Pukuvero (Butvydo) ir Skalmanto tėvas.

Reikia pastebėti, kad istoriografijoje kartais pasitaiko ir skeptišką „Uždonės“ informacijos apie Gediminaičių kilmę vertinimą. Pavyzdžiui, Janas Tęgowskis, „neatmetęs J. Ochmańskio išvadų“, vis dėlto išreiškė abejones, ar šio kūrinio autorius Sofonijus Riazanietis, rašęs XV a. pabaigoje, „buvo gerai informuotas apie savo pasakojimo herojų protėvių giminystės ryšius“ [35, 16]. Vis dėlto dauguma tyrinėtojų „Uždonę“ datuoja XIV a. pabaiga – netrukus po Kulikovo mūšio, o XV a. pabaiga (XV a. 8–9 deš.) datuojamas seniausias iki mūsų dienų išlikęs šio kūrinio Kirilo-Belozero nuorašas [44, 308–311]. Tai leidžia „Uždonę“ laikyti seniausiu mums žinomą paminklu, kalbančiu apie Gediminaičių kilmę.

Dar kategoriškiau savo skeptišką požiūrį į „Uždonės“ informaciją išreiškė lietuvių istorikas Rimvydas Petrauskas. Jis plėtojo idėją apie istorinės atminties trumpumą XV a. Lietuvoje, kaip pagrindinį įrodymą matydamas Mindaugo atminimo neigimą per Lietuvos ir Lenkijos ginčus su Vokiečių ordinu dėl Žemaitijos priklausomybės 1413 m.: kai Vokiečių ordinas pateikė Mindaugo Žemaitijos dovanojimo raštus, lenkų-lietuvių pusės teisininkai atsakė į tai, be kita ko, išreikšdami abejones, ar iš viso egzistavo toks Lietuvos karalius Mindaugas [26, 147–148; 151–154]. Autorius neatsižvelgia į tai, kad lenkų teisininkų žinios apie Mindaugą nieko nepasako apie genealoginę atmintį Lietuvoje, juo labiau kad šioje situacijoje jie nebuvo suinteresuoti „prisiminti“ Mindaugą, nes jo „nežinojimas“ jiems buvo naudingas. Pereidamas nuo šių svarstymų prie Gediminaičių genealoginės atminties R. Petrauskas laikė jų atmintį tokia pačia trumpa ir tai grindė tuo, kad Vytauto laikais sukurtas Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių metraštis ir kiti XV a. šaltiniai (be kita ko, Lietuvos metraščių rėmėsis Jonas Dluogošas) pradėjo Gediminaičių istoriją ne anksčiau kaip nuo Gedimino [26, 57–58; 156]. Čia visiškai neatsižvelgiama į šio trumpo metraščio tikslus, tarp kurių akivaizdžiai nebuvo informacijos apie tolimus Gediminaičių protėvius pateikimas, o tik 1380–1382 m. konflikto priežasčių paaiškinimas. Tačiau, remdamasis tokia vizija, R. Petrauskas skeptiškai vertino „Uždonės“ informaciją apie Gedimino kilmę iš Skalmanto: „Sunku pasakyti, iš kur šiuo konkrečiu atveju informacijos sėmėsi poemos autoriai. Žodinės mūšio dalyvių tradicijos negalima atmesti, bet atsižvelgus į įvairias aplinkybes, ji sunkiai tikėtina. Tyrinėtojai nesutaria dėl poemos datavimo (hipotezės svyruoja nuo XIV a. pabaigos iki XV a. antrosios pusės), tačiau net ir sutinkant su ankstyviausiu datavimu, akivaizdu, kad Viduramžių teksto autoriai nesukūrė „autentiškos“ istorijos, remdamiesi netarpiška įvykių dalyvių „apklauša“. <...> *Uždonės* autoriai Skalmanto vardą galėjo perimti iš Haličo-Voluinės metraščio ir susieti Gediminaičius su jiems žinomą XIII a. pabaigos jotvingių vadu Skomontu. Galimas dalykas, kad šį kunigaikštį su Gediminaičių protėviais siejo kažkokie vedybinės giminystės ryšiai, tačiau negalime Skalmanto laikyti tiesioginiu Gedimino giminės pirmtaku“ [26, 61–62].

Vis dėlto šie svarstymai yra labai paviršutiniški ir prieštaringi. Istorikas be pagrindo teigia, kad „Uždonės“ autorius naudojo Haličo-Volynės metraščių, kurio pėdsakų „Uždonėje“ niekas neaptiko, įžvelgia tariamai Skalmantui artimai skambančio XIII a. pabaigos Skomanto vardo įtaką (šių vardų tapatinimo idėją pasiskolino iš Stepheno Rowello)

[31, 58]), nors Haličo-Volynės metraštyje pastarasis visai nežinomas, o vėliau spėja buvus tam tikrų giminystės ryšių tarp Gediminaičių ir to paties jotvingių Skomanto per vedybinę giminystę, nors tai jau reikštų tikros Gediminaičių genealoginės tradicijos buvimą, o ne „Uždonės“ autoriaus literatūrinę kūrybą ir skolinį iš metraščio. Tokiu atveju lieka neaišku, kodėl turėtume labiau tikėti laisva šiuolaikinio istoriko fantazija, o ne tiesioginiu šaltinio liudijimu? Galiausiai R. Petrauskas, pats jausdamas savo išvedžiojimų silpnumą, baigia juos teiginiu apie galimą „Uždonės“ genealoginės informacijos patikimumą: „Bet netgi priimant hipotezę apie tiesioginę Skalmanto / Skomanto ir Gediminaičių giminystę, vargu ar XIV a. pabaigos Algirdaičių atmintyje apie šį asmenį galėjo būti išlikę kas nors daugiau nei vardas“ [26, 62]. Tačiau ir be šių samprotavimų aišku, kad aptariama informacija yra tik apie Gedimino tėvo vardą.

Dėl Skalmanto vardo reikėtų pasakyti, kad jis minimas dviejuose „Uždonės“ nuorašuose: seniausiame Kirilo-Belozero nuoraše – kaip „Skoldimer“ („*правнучата Сколдимеровы*“) [60, 549], o Undolskio nuoraše – kaip „Skolomend“ („*правнуки есми Сколомендовы*“) [60, 536]. Šie nuorašai priklauso dviem skirtingoms „Uždonės“ teksto versijoms, į kurias skirstomi visi jos nuorašai [45], todėl ši vieta patikimai atspindi paminklo protografą, nors kituose nuorašuose Skolomendo vardas praleistas. Iš vardo „Skolomend“ nesunku atkurti lietuvišką formą „Skalmantas“, kurią sudaro šaknys „Skal-“ ir „-mant-“. Abi šaknys žinomos ir kituose lietuviškuose varduose, o tai patvirtina didesnę Undolskio nuoraše pateikto vardo patikimumą (antroji šaknis „mer-“ Kirilo-Belozero nuoraše turėtų būti laikoma iškraipymu – lietuviškos šaknies pakeitimu į slavų vardams būdingą šaknį). Šaknis „mant-“ labai dažnai pasitaiko lietuviškuose varduose, pavyzdžiui, Daumantas, Man(t)vydas, Skomantas, Narimantas, Algimantas ir kt. Šaknis „Skal-“ pasitaiko rečiau, tačiau ji taip pat patvirtinta lietuviškuose varduose, pavyzdžiui, vardą su šia šaknimi turėjo Skaldonas (*Scoldone*) – Surmino brolis ir Skalmanto jaunesnysis bendraamžis, žuvęs mūšyje Nemuno upėje 1313 m. [11, 247 (cap. 318)]. Juzefas Puzyna net bandė priskirti jį prie Gedimino giminės (galbūt prie jo brolių), tiesa, be įrodymų [28, 41]. Šis vardas (liet. *Skaldonis arba *Skaldanas) sudarytas iš šaknies „Skal-“ ir antrosios šaknies „-don-“ arba „-dan-“ (kurią matome, pavyzdžiui, Gedimino dukters Aldonos varde). Jie galėjo būti sujungti jungiamuoju balsiu „i“ arba „a“, kuris, tiesa, dažnai praleidžiamas, o vėlesniuose lietuviškų vardų užrašymuose beveik visada praleidžiamas. Trumpai tariant, Skolomendo-Skalmanto vardas užrašytas pakankamai teisingai, atpažįstamas lietuviškų vardų sistemoje ir taisydas į „Skomantą“ čia visiškai nereikalingas.

GEDIMINO GIMINĖ IR PROTĖVIAI

Apie Gedimino giminę prieš Vytenio atėjimą į valdžią Lietuvoje vienalaikiuose šaltiniuose randame tik tris tiesioginius liudijimus:

1. Haličo-Volynės metraštyje, remiantis Vladimiro kunigaikščio Mstislavo Danilovičiaus valdymo pradžia 1289 m. balandžio 10 d., minimas „lietuvių kunigaikštis Budikidas ir jo brolis Budividas, kurie su juo sudarė taiką ir atidavė Valkavišką (16).

2. 1290 m. lapkričio mėn. laiške Prūsijos magistrui Meinhardui fon Kverfurtui Vokiečių ordino Livonijos magistras Haltas siūlo bendromis jėgomis pulti Lietuvą: „Ir jeigu jums ir

(16) „Тогда же литовьскый князь Боудикидъ и братъ его Боувидидъ даша князю Мьстиславою городъ свои Вольковьескъ, а бы с ними миръ держаль“ [4, 646] (Ipatijaus nuorašas); „Тогда ж[e] литов[ъ]скый князь Бжидикидъ и брат[ъ] его Боувидидъ даша князю Мьстиславою горwd[ъ]а свой Волковьескъ, а бы с ними миръ дръжал[ъ]“ [4, 620–621] (Chlebnikovo nuorašas).

jūsiškiams atrodys, kad galite ir norite dar šią žiemą vesti kariuomenę prieš mūsų priešus lietuvius, ypač iš Žemaitijos, mes iš savo pusės, jei mums prieš tris savaites slapta parašysite dieną ir laiką, tuo pačiu metu su visa savo jėga įsiversime į karaliaus Butigeidžio (*Butegeyde*) žemę“ (17).

3. Petro Dusburgiečio Prūsijos kronikoje 1292 m. minimas Vytenio tėvas Pukuveras arba Putuveras (*Pucuwerus* [11, 206 (cap. 248)]); pagal autorius, naudojusius ankstesnius šios kronikos nuorašus: Mikalojus Jerošinas – *Putuwere* (18), Augustinas Rotundas – *Putinuerus* arba *Putiverus* (19), Motiejus Strykovskis – *Utinuerus* [32, 267]). Jo duomenimis, Vytenio tėvas valdė dar Vytenio žygio į Lenkiją metu 1294 m. birželio mėn. (20), o 1296 m. pradžioje Lietuvos valdovu jau buvo pats Vytenis (21).

Dar Michailas Gruševskis, remdamasis Adalberto Becenbergerio nuomone, išsakė mintį, kad vardas „Putuwere“ turėtų būti skaitomas kaip „Butumer“ [43, 13]. Įsigilinęs į šią iš dalies teisingą idėją (toje dalyje, kad raidė „P“ varduose „Putuwere“ atspindi garsą „b“), K. Chodynckis pareiškė, kad šis Putuveras-Butumeras esą yra tapatus Butigeidžiui ir Budikidui [3, 564]. Prie tokio aiškinimo prisijungė net tokie žymūs istorikai kaip Henrikas Paškevičius [25, 151–152], Ignas Jonynas [15, 16] ir Zenonas Ivinskis [13, 213]. Taip laikotarpis tarp Traidenio ir Vytenio valdymo buvo „atiduotas“ tik vienam valdovui ir gauta labai paprasta istorijos interpretacijos schema. Vytenio ir Gedimino tėvu buvo padarytas Butigeidis. Tokio šaltinių aiškinimo nepagrįstumą parodė dar Jozefas Puzyna [28, 5, 14–17], teisingai atskyręs Budikidą-*Butegeyde* nuo jo brolio ir paveldėtojo Budivido-*Pucuwerus* (*Putuwere*). Pirmojo iš jų vardą jis iš esmės teisingai atkūrė kaip „Butegeidas“ (tiksliau būtų *Butigeidas* arba *Butigeidis*), o atkurdamas antrąjį pasirinko klaidingą formą Būdvietis (lenk. *Budwieć*) [28, 17–19]. Tokį pasirinkimą paskatino noras susieti šį Būdvietį su daugybe lietuviškų kaimų pavadinimų „Būdviečiai“, kurie ypač būdingi Užnemunei. Juose J. Puzyna matė raktą į Butvydo valdų lokalizavimą (22). Iš tikrųjų kaimų pavadinimai „Būdviečiai“ nėra antroponiminės kilmės oikonimai ir todėl net teoriškai negali turėti nieko bendra su

(17) „...et, si vobis et vestris videbitur forsitan expedire, quod possitis et velitis adhuc ista hyeme producere exercitum contra hostes Lettowinos videlicet de Sameyten, nos ex nostra parte, si nobis diem et tempus tribus septimanis adminus ante scripseritis et secrete, toto posse nostro terram regis Butegeyde eodem tempore invademus“ [2, 10].

(18) „Des selbin jâris ouch geschach, / daz man von Littouwin sach / den kunic Putuwere / mit eime grôzin here / sînen sun Witênen / sendin kên Polênen / zu Brist in dî gegenôt...“ [14, 532]. Mikalojus Jerošinas perpasakojo Petrą Dusburgietį, bet jo kronika išliko ankstyvesniame XIV a. nuoraše, o seniausias Petro Dusburgiečio kronikos nuorašas yra iš XVI amžiaus. Todėl lietuviški vardai Jerošino kronikoje dažnai užrašyti teisingiau nei žinomuose Petro Dusburgiečio kronikos nuorašuose.

(19) „Vitenes enim hic, ut Petrus Dusburch historiae Prussorum antiquus scriptor refert, fuit Putinueri, Regis Lituaniae, filius, qui multis cladibus Poloniam, in multorum dominatus, uti supra scriptum est, distractam, quin et Prussiam, quamvis saepe non inultus, affecit. Fuisse autem eum ex Palemonia seu Libonia Columnensium stirpe prognatum, quae iam in privatas nobilium domos degeneraverat, historia Lituatorum refert. Cuius patrem Potinum seu, ut Dusburch scribit, Putiverum Hieracolae [= Ariogala] in Samogitia dominum fuisse...“ [30, 100].

(20) „Vithenus filius regis Lethouicae [var. Lethouie, Letouie]“ [11, 207 (cap. 250)].

(21) „rex Vithenus cum multitudine copiosa Lethowinorum“ [11, 217 (cap. 267)].

(22) Šis „metodas“, kai vartojami panašiai skambantys, bet nieko bendra su Viduramžių kunigaikščių vardais neturintys vietovardžiai šių kunigaikščių valdoms lokalizuoti, gali būti vadinamas „mokslinės poezijos metodu“ – „hipotetiniu fantazavimu“, sekant biofiziku Dobilu Kirveliu, kuris panašų „metodą“ taikė keturių Butiškių kaimų (Butiškiai) Šiaurės rytų Aukštaitijoje pavadinimams, kaip tariamam Butvydo ir Butigeidžio pirminių valdų lokalizacijos rodikliui [16, 17].

Butvydu (jie kyla iš žodžių „būda“ ir „vieta“ junginio). J. Puzynos straipsnio recenzijoje Stanislovas Zajončkovskis įrodė, kad minėtų brolių vardų teisingos lietuviškos formos turėtų būti *Butigeidas* ir *Butvydas* [39] – su tuo vėliau sutiko ir J. Puzyna [29, 9–17]. J. Puzynos ir S. Zajončkovskio išvadas vėliau papildė Edvardas Gudavičius, paaiškindamas Pukuvero vardo rašybą paleografinio pobūdžio klaidomis: pradiniame šio vardo užrašyme turėjo būti raidės „t“ vietoje „c“ ir „r“, nes Viduramžių rankraščiuose raidės „t“ ir „c“, o kartais ir „r“, buvo rašomos panašiai [12, 10]. Kitaip tariant, pradinėje įrašo formoje vardas galėjo būti *Putuwetus* (arba *Putiwetus*), atitinkantis lietuvišką vardą *Butvydas* (*Butivydas*).

Kas gi galėjo būti brolių Butigeidžio, Butvydo ir Skalmanto tėvas? Gediminas savo laiškuose kelis kartus kalbėjo apie savo protėvius (*progenitores*) ir pirmtakus (*praedecessores*), aiškiai skirdamas šias sąvokas: protėviais jis vadino savo tiesioginius protėvius, iš kurių jis kilo, o kitus ankstesnius Lietuvos valdovus vadino tiesiog pirmtakais.

Ypač informatyvus „protėvių“ paminėjimas randamas Gedimino 1323 m. gegužės 26 d. laiške Liubeko, Rostoko, Štralzundo ir kitų Hanzos miestų gyventojams: „Mūsų protėviai nusiuntė jums savo pasiuntinius ir laiškus, atvėrė jums žemę; nė vienas iš jūsų neatvyko, nė šuo iš tos pusės nedėjo už pasiūlymus“ (23). O „pirmtakais“ Gediminas vadino Mindaugą ir savo „brolių“ Vytenį (24).

Henrikas Paškevičius, pirmasis išanalizavęs šią Gedimino terminologiją, parodė, kad skirtumas tarp terminų „progenitores“ ir „praedecessores“ nėra atsitiktinis. Tam jis rado patvirtinimą Haličo-Volynės kunigaikščio Boleslovo Jurgio dokumentuose, kuris savo tiesioginius protėvius (šiuo atveju – iš motinos pusės) vadino „progenitores“, o terminą „praedecessores“ vartojo, kalbėdamas apie savo pirmtakus, iš kurių nebuvo kilęs [25, 143].

Taigi Gediminas pats nurodė, kad: 1) ne mažiau kaip du tiesioginiai jo protėviai (iš tėvo ar motinos pusės) buvo Lietuvos valdovai, 2) šie protėviai siuntė prekybos pasiūlymus Liubekui ir galbūt kitiems miestams, 3) Mindaugas nebuvo Gedimino protėvis.

Kas gi galėjo būti tie protėviai? H. Paškevičiui, paveiktam A. Nikitskio teorijos įtakos, akivaizdu, kad vienas iš jų turėjo būti Pukuveras – Vytenio ir atitinkamai Gedimino tėvas. Antrasis, jo manymu, galėjo būti jo tariamas senelis (iš tėvo pusės) Traidenis, bet H. Paškevičius nedrįso to kategoriškai teigti ir neatmetė kitų galimybių [25, 143]. Kategoriškesnius teiginius pateikė J. Puzyna, ne tik paskelbęs Traidenį Butigeidžio ir Butvydo tėvu, bet ir įrašęs jiems į brolius didįjį kunigaikštį Daumantą, žuvusį Tverės žemėje 1285 m. [28, 22].

Tačiau atsižvelgiant į tai, kas buvo pasakyta anksčiau apie Gedimino tėvą, Butvydą ir Butigeidį iš galimų Gedimino „progenitores“ reikėtų pašalinti. Akivaizdu taip pat, kad Gedimino protėvis nebuvo Mindaugo sūnus Vaišalgas (be to, kad jis buvo Mindaugo, kuris nebuvo Gedimino protėvis, sūnus, jis dar buvo ir vienuolis), kaip ir Švarnas Danilovičius (jis nebuvo lietuvis ir, matyt, niekada nevaldė visos Lietuvos [10, 43–55]). Kas gi lieka? Lieka tik trys Lietuvos valdovai: Mindaugo žudikas Treniota (1263–1264), Traidenis (1268–1281) ir jo tiesioginis pavaldėtojas Daumantas (1281/1282–1285).

Kalbant apie galimybę užmegzti prekybos santykius su Liubeku ir kitais miestais, iš pirmo žvilgsnio tai atrodo daugiau ar mažiau įmanoma visiems trimis „kandidatams“ į Gedimino protėvius.

(23) „Miserunt progenitores nostri vobis suos nuncios et litteras, aperuerunt vobis terram, nullus vestrorum veniens, aut canis ex parte eorum referens grates de preceptis“ [2, 60].

(24) „predecessor noster rex Myndowe“; „predecessor noster rex Viten“ [60, 38].

Treniota, kaip žinoma iš šaltinių, pasižymėjo turtu, lygiu paties Mindaugo turtams [21, 163 (eil. 7124–7130)], ir šį turtą jis, matyt, įgijo iš prekybos, nes dar XIV a. pradžioje buvo atsimenama, kad Vokiečių ordinas įsiutino Treniotą, apiplėšęs jo prekeivius [6, 78]. Vis dėlto galima abejoti, ar jis per labai trumpą savo valdymo laiką spėjo pateikti kokių nors pasiūlymų Liubekui ir ar galėjo turėti kokių nors ryšių Rygoje, kurie būtini užmezgant santykius su Liubeku (reikia turėti galvoje, kad jo santykiai su Livonija buvo blogi).

Karingasis Traidenis mažiau rėmė prekybą, tačiau jo valdymo laikotarpiu, apie 1274–1277 m., buvo sudarytos paliaubos su Vokiečių ordinu, per kurias vystėsi prekyba tarp Lietuvos ir Livonijos [10, 103–105].

Daumantas savo valdymo pradžioje, greičiausiai pirmoje 1282 m. pusėje, sudarė taiką su Rygos arkivyskupu (tikėtina, ir su Vokiečių ordinu, nes tada šis dar laikėsi bendros politikos su Rygos arkivyskupu) [1, 32], ir tai turėjo sukurti palankias sąlygas prekybai plėtotis. Tiesa, pastaruoju metu Ričardas Dediala pasiūlė versiją, sutrumpinančią Daumanto valdymą, kurį jis siūlo apriboti tik 1284 m. vidurio – 1285 m. rugpjūčio mėn. laikotarpiu [8, 10]. Anot jo, istoriografijoje pastebėtas ir su Daumanto atėjimu į valdžią siejamas lūžis Lietuvos užsienio politikoje 1282 m., pasireiškęs Krokuvos kunigaikščio Lešeko Juodojo, kuris buvo Traidenio žento Mazovijos (Plocko) kunigaikščio Boleslovo II sąjungininkas, valdų anpuoliu, visai nėra užsienio politikos pokytis, nes lietuviai jau 1280 m. dalyvavo Haličo kunigaikščio Levo Danilovičiaus žygyje prieš Lešeką Juodąjį [8, 4–5]. Argumentas neįtikinantis, nes pokytį Lietuvos užsienio politikoje rodo ne santykiai su Lešeką Juoduoju, o tik veiksmai prieš koaliciją, kurioje dalyvavo Traidenio žentas Boleslovas II, o 1280 m. tokios sąjungos tarp Boleslovo II ir Lešeką Juodojo dar nebuvo. Todėl nėra jokio pagrindo neigti Lietuvos užsienio politikos pasikeitimą po Traidenio mirties ir bandyti 1281/1282–1285 m. laikotarpiu surasti vietas dar kokiems nors nežinomiems Lietuvos valdovams ar tarpvaldžiui. Taikius santykius su Livonija palaikęs Daumantas (o tai yra dar vienas svarbus jo užsienio politikos išskirtinumas [1, 32–34]) turėjo pakankamai laiko ir galimybių užmezgti ryšius ir su Liubeku.

Taigi, atsižvelgiant į galimus ryšius su Liubeku, labiausiai tikėtina, kad Gedimino „progenitores“ yra Traidenis ir Daumantas, o Treniotos priskyrimo jiems galimybę reikėtų laikyti mažiau tikėtina.

Turime ir dar vieną liudijimą, apibūdinantį Gedimino giminę. 1286 m., per bendrą Haličo-Volynės kunigaikščių ir lietuvių žygį į Lenkiją, Haličo kunigaikštis Levas Danilovičius staiga susirūpino, kad lietuviai gali keršyti už tai, kad jis nužudė Vaišalgą Mindaugaitį, ir pasiuntė žinutę savo sūnui, kuris ketino dalyvauti žygyje: „Mano sūnau Jurijau, nežygiuok pats su lietuviais: aš nužudžiau jų kunigaikštį Vaišalgą – gali panorėti atkeršyti“ (25). Įdomu, kad iškart po Vaišalgo nužudymo Levo Danilovičiaus santykiai su Traideniu buvo daug draugiškesni: „Traideniui dar valdant Lietuvos žemėje, gyveno [jie] su Levu didžiulėje meilėje, siuntinėdami daug dovanų vienas kitam“ (26). Akivaizdu, kad Lietuvoje valdęs Butigeidis Levo buvo laikomas Vaišalgui artimos giminės atstovu, o Traidenio jis tokiu nelaikė. Taip pat akivaizdu, kad Vaišalgo žudikui negalėjo kelti grėsmės Vaišalgo šalininkų nužudyto Treniotos palikuonys. Todėl Treniotą galima galutinai išbraukti iš galimų Gedimino protėvių sąrašo, o Traidenio atvejui reikia kitokio paaiškinimo.

(25) „С[ы]ноу мои Юриі, не худи сам[ъ] з литвою: и оубил[ъ] а княса их[ъ] Воишелка, любо въсхотат[ъ] мечь оучинити“ [4, 527–528].

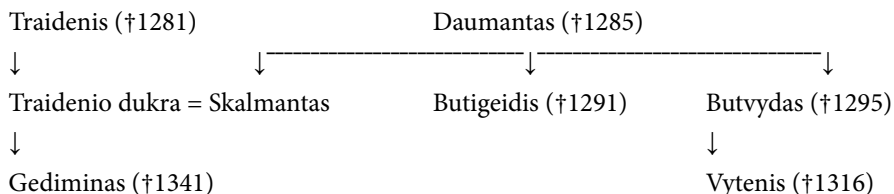
(26) „Проиденеви ж[е] еще княжашю в литов[ъ]ской земли, живаше съ Л[ъ]вм[ъ] въ велицѣ любви, шлючи мнѣгы дары межи собою“ [4, 474].

Išbraukę Treniotą iš potencialių kandidatų, į valdančiuosius Gedimino protėvius, kurie galėjo siekti užmegzti prekybos santykius su Liubeku, pretenduoti gali tik Traidenis ir Daumantas. Tačiau žinome, kad tokių protėvių turėjo būti ne mažiau kaip du, todėl Traidenio šiuo atveju negalime atmesti. Tuomet reikia paaiškinti, kaip galėjo atsitikti, kad Levas Danilovičius labiau bijojo keršto už Vaišalgo nužudymą iš Traidenio palikuonių nei iš paties Traidenio?

Reikia prisiminti, kad Gedimino „protėviais“ galėjo būti ne tik jo tėvo, bet ir motinos linijos protėviai. Būtent toks protėvis iš motinos pusės Gediminui ir galėjo būti Traidenis. Tokiu atveju jis nepriklausė Butigeidžio-Gedimino giminei, o tai paaiškina jo skirtingą požiūrį į Vaišalgo nužudymą. O santuokos ryšiai tarp Butigeidžio-Gedimino giminės ir Traidenio yra visiškai įmanomi. Kad Traidenis, kaip politinis Vaišalgo priešininkas, ateitų į valdžią, reikėjo jam susitaikyti su buvusiais Vaišalgo šalininkais, o tai natūraliai galėjo būti sutvirtinta per santuoką tarp įtakingos Vaišalgo šalininkų giminės atstovo ir Traidenio dukters.

Chronologiniu požiūriu Traidenio žento vaidmeniui puikiai tinka Gedimino tėvas Skalmantas. Žinome vieną Traidenio dukterį – Gaudimantę Sofiją, kuri 1279 m. ištekėjo už Boleslovo Mazoviečio [10, 123–127, 178]. Jos sesuo, pagal minėtą prielaidą ištekėjusi už Traidenio varžovų giminės atstovo, turėjo būti vyresnė, nes ši santuoka turėjo prasmę tik Traidenio valdymo pradžioje, t. y. apie 1270 metus. Dešimties metų skirtumas tarp seserų santuokų yra visai įmanomas. H. Paškevičiaus apskaičiuota preliminari Gedimino gimimo data „ne vėliau kaip apie 1275 m.“ [25, 251], kuri priimta ir kitų istorikų [15, 20; 23, 9, 11; 35, 16], gerai sutampa su šia data. Jei taip, tai Traidenio žentu ir turėjo būti Gedimino tėvas Skalmantas.

Taigi galime daryti išvadą, kad Gedimino laiške minėti jo „progenitores“, kurie buvo Lietuvos valdovai ir pateikė prekybos pasiūlymus Liubekui, galėjo būti Traidenis, kaip jo senelis iš motinos pusės, ir Daumantas, kaip senelis iš tėvo pusės. Siūlomą Gedimino kilmės rekonstrukciją galima pavaizduoti schema:

Nustačius, kad Gedimino tėvas Skalmantas nebuvo Lietuvos valdovas, atsiveria ir kitos seniausios Gedimino kilmės versijos, kildinusios jį iš Vytenio „arklininko“, interpretavimo galimybės. Dar XVI a. Lietuvos metraštininkai manė, kad arklininko-maršalo pareigos nebuvo žemos kilmės ženklas. Kaip žemą ją interpretavo kūrinių, sukurtų Vokiečių ordino ir Tverės teritorijoje, autoriai, nepalankūs Gediminaičiams. Maršalo (maršalkos) titulas kyla iš senosios vokiečių aukštaičių kalbos žodžio *marahscal*, kuris susideda iš žodžių „marah“ – „arklys“ ir „scal“ – „tarnas, knechtas“. Kadangi arklys buvo svarbi Viduramžių karybos priemonė, „arklininkas“-maršalas tapo karvedžio pareigų pavadinimu. Taigi nors Gedimino, kaip „pferdemarschalck“, pareigos ir atspindi jo kilmę ne iš valdančiosios šeimos, rodo pakankamai aukštą jo padėtį.

IŠVADOS

1. Aptarti faktai leidžia teigti, kad svarstymai, jog tikrieji Gediminaičių protėviai buvo Vytenis, jo tėvas Butvydas ir tėvo brolis Butigeidis, nėra patikimi.

2. Gediminas atėjo iš šalutinės valdančiosios giminės šakos: jo tėvas Skalmantas nebuvo Lietuvos valdovu.

3. Pirmuoju Gedimino giminės atstovu Lietuvos soste laikytinas jo senelis, didysis kunigaikštis Daumantas, žuvęs 1285 metais.

4. Gedimino seneliu iš motinos pusės galėjo būti Lietuvos didysis kunigaikštis Traidenis.

Gauta 2024 10 02

Priimta 2024 10 13

Šaltiniai ir literatūra

- [1] BARANAUSKAS, Tomas. *Garuozos mūšis: šaltiniai ir interpretacijos*. Joniškis: Joniškio istorijos ir kultūros muziejus; Žemių pradas „Simkala“, 2017. 133 p.
- [2] *Chartularium Lithuaniae res gestas magni ducis Gedeminne illustrans = Gedimino laišakai*. Tekstus, vertimus bei komentarus parengė S. C. Rowell. Vilnius: Vaga, 2003. LVIII, 420 p.
- [3] CHODYNICKI, Kazimierz. Geneza dynastji Giedymina. *Kwartalnik Historyczny*, 1926, r. 40, s. 541–566.
- [4] *Chronica Galiciano-Voliniana (Chronica Romanoviciana) = Kronika Halicko-Wołyńska (Kronika Romanowiczów)*. Ediderunt, praefatione notisque instruxerunt Dariusz Dąbrowski, Hadrianus Jusupović, adiuvantibus Irina Juriewa, Alexandro Majorow et Tatiana Wilkuł. Cracoviae-Varsaviae, 2017. 710 p. (Monumenta Poloniae Historica. Nova Series = Pomniki dziejowe Polski. Seria II; t. 16).
- [5] CROMER, Martin. *De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*. Basileae: Per Joannem Oporinum, 1555. 720, [72] p.
- [6] *Das Zeugenverhör des Franciscus de Moliano (1312): Quellen zur Geschichte des Deutschen Ordens*. Bearbeitet von August Seraphim. Königsberg i. Pr., 1912, XXX. 229 S.
- [7] DAVID, Lucas. *Preussische Chronik nach der Handschrift der Verfassers, mit Beifügung historischer und etymologischer Anmerkungen*. Bd. 7. Herausgegeben von Ernst Hennig. Königsberg: In der Hartungschens Hofbuchdruckerei, 1815. 252 S.
- [8] DEDIALA, Ričardas. Sumaištis laikotarpis XIII a. pab. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: 1285 m. Daumanto atvejis, *Lituanistica*, 2024, t. 70, Nr. 1 (135), p. 1–18.
- [9] DLUGOSSII, Joannis, *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, Liber 10: 1370–1405. Varsaviae: Państw. Wydaw. Naukowe, 1985. 445 p.
- [10] DUBONIS, Artūras. *Traidenis: monarcho valdžios atkūrimas Lietuvoje 1268–1282*. Vilnius: LII leidykla, 2009. 242 p.
- [11] DUSBURGK, Petrus de. *Chronica terrae Prussiae = Kronika Ziemi Pruskiej*. Ediderunt, praefatione notisque instruxerunt Jaroslaus Wentā et Slavomirus Wyszomirski. Cracoviae, 2007, LXXX. 331 p. (Monumenta Poloniae Historica. Nova Series = Pomniki dziejowe Polski. Seria II; t. 13).
- [12] GUDAVIČIUS, Edvardas. LDK valdovai po karaliaus Mindaugo mirties. *Mokslas ir gyvenimas*, 1988, Nr. 8 (370), p. 10–11.
- [13] IVINSKIS, Zenonas. *Lietuvos istorija: iki Vytauto Didžiojo mirties*. Roma: Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija, 1978. 384 p.
- [14] JEROSCHIN, Nikolaus von. Di Kronike von Pruzinlant. *Scriptores rerum Prussicarum*. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1861, Bd. 1, S. 291–624.
- [15] JONYNAS, Ignas. *Lietuvos didieji kunigaikščiai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996. 406 p.

- [16] KIRVELIS, Dobilas. Gediminaičių lopšys – Užpaliai ir Pienionys!? *Aukštaitiškas formatas*, 2021, Nr. 1 (86), p. 15–21.
- [17] KUČINSKAS, Antanas. Gedimino dinastijos kilmė. *Mūsų žinynas*, 1934, t. 26, Nr. 107, p. 138–149; Nr. 108, p. 194–204.
- [18] Liber de doctrina potestatis Papae et Imperatoris, editus contra Paulum Vladimiri Polonum in Sacro Constantiensi Consilio per Johannem Falkenberg Ordinis praedicatorum. *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki*, t. 5, cz. 1: Rerum publicarum scientiae quae saeculo XV in Polonia viguit Monumenta Litteraria. Ed. Michael Bobrzyński. In supplemento: Statuta Synodalia Andreae epi Posnaniensis, Ed. Udalricus Heyzmann. Cracoviae: Sumptibus Academiae Litterarum, 1878.
- [19] *Lietuvos ir Žemaičių Didžiosios Kunigaikštystės metraštis*: monografinis tyrimas ir kritinis leidimas. Parengė K. Gudmantas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2024. 459 p.
- [20] *Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten*. Herausgegeben von Friedrich Georg von Bunge. Riga: im Verlage von Nikolai Kymmell, 1873, Bd. 6.
- [21] *Livländische Reimchronik mit Anmerkungen, Namenverzeichniss und Glossar*. Herausgegeben von Leo Meyer. Paderborn, 1876. 416 S.
- [22] MIECHOW, Mathias de. *Chronica Polonorum*. Cracoviae: Hieronim Wietor, 1521. CCCLXXIX p.
- [23] NIKŽENTAITIS, Alvydas. *Gediminas*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1989. 128 p.
- [24] OCHMANSKIS, Ježis. *Senoji Lietuva*. Iš lenkų k. vertė R. Griškaitė, O. Mickevičiūtė. Vilnius: Mintis, 1996. 264 p.
- [25] PASZKIEWICZ, Henryk. *Jagiellonowie a Moskwa*. Tom I: *Litwa a Moskwa w XIII i XIV wieku*. Warszawa: Fundusz Kultury Narodowej, 1933. 454 s.
- [26] PETRAUSKAS, Rimvydas. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: politika ir visuomenė vėlyvaisiais viduramžiais*. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, Naujasis židinys-Aidai, 2017. 447 p.
- [27] PROCHASKA, Antoni. [Rec.: Ród Gedimina... przez Józefa Wolffa...]. *Kwartalnik Historyczny*, 1887, r. 1, s. 327–329.
- [28] PUZYNA, Józef. Kim był i jak się naprawdę nazywał Pukuwer, ojciec Gedymina. *Ateneum Wileńskie*, 1935, r. 10, s. 1–43.
- [29] PUZYNA, Józef. Sukcesorowie Trojdena. *Ateneum Wileńskie*, 1938, r. 13, z. 1, s. 1–31.
- [30] ROTUND, Augustyn. Kroniczka Książąt Litewskich 1576 r. *Jan Jakubowski. Studya nad stosunkami narodościowemi na Litwie przed Unią Lubelską*. Warszawa: Nakładem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, 1912, s. 94–104.
- [31] ROWELL, Stephen Christopher. *Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva: Pagonių imperija Rytų ir Vidurio Europoje, 1295–1345*. Iš anglų kalbos vertė O. Aleksa. Vilnius: Baltos lankos, 2001. 381 p.
- [32] STRYJKOWSKI, Maciej. *Kronika polska, litewska, żmudzka i wszystkiej Rusi*. T. 1. Warszawa: Nakład Gustawa Leona Glücksberga, 1846. 392 s.
- [33] Summarium von Jagel und Wytaut. *Scriptores rerum prussicarum*. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1874, Bd. 5, S. 223–227.
- [34] ŠLEŽAS, Paulius. Ar Gediminaičiai kilę iš Žemaičių? *Atheneum*, 1935, t. 6, p. 1–12.
- [35] TĘGOWSKI, Jan. *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*. Poznań–Wrocław: Wydawnictwo Historyczne, 1999. 320 s.
- [36] VOIGT, Johannes. *Geschichte Preussens, von den ältesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des deutschen Ordens*. Bd. 4: Die Zeit von der Unterwerfung der Preussen 1283 bis zu Dietrichs von Altenburg Tod 1341. Königsberg: Verlag der Gebrüder Bornträger, 1830. 637 S.
- [37] WOLFF, Józef. *Ród Gedimina: dodatki i poprawki do dzieł K. Stadnickiego: „Synowie Gedymina“, „Olgięd i Kiejstut“ i „Bracia Władysława Jagielly“*. Kraków: W Drukarni Wł. L. Anczyca i Spółki, 1886. 172 s.

- [38] ZAJĄCZKOWSKI, Stanisław. Przyczynki do hipotezy o pochodzeniu dynastji Giedymina ze Żmudzi. Ze studjów nad ustrojem wewnętrznym dawnej Żmudzi. *Ateneum Wileńskie*, 1927, r. 4, z. 13, s. 392–416.
- [39] ZAJĄCZKOWSKI, Stanisław. Rec.: Puzyna Józef, Kim był i jak się naprawdę nazywał Pukuwer, ojciec Gedymina... *Kwartalnik historyczny*, 1936, z. 2, s. 304–313.
- [40] ZUZEK, Tomasz. Nieznany rękopiśmienny zapis legendy o skamieniałym chlebie. *Studia Gdańskie*, 2020, t. 47, s. 213–225.
- [41] АНТОНОВИЧ, В. Б. *Очеркъ исторіи Великаго княжества Литовскаго до половины XV столѣтія*. Вып. 1. Кіевъ: Университетская типографія, 1878. 156 с.
- [42] БОГОСЛАВСКИЙ, Г. Сокращенная Литовская лѣтопись начала XVI в. *Смоленская старина*. Вып. 1, ч. 2. Смоленскъ, 1911, с. 1–19.
- [43] ГРУШЕВСЬКИЙ, Михайло. *Історія України-Руси*. Т. 4: XIV–XVI віки – відносини політичні. Кіів, 1907. 538 с.
- [44] ДМИТРИЕВ, Л. А. Литературная история памятников Куликовского цикла. *Сказания и повести о Куликовской битве*. Издание подготовили Л. А. Дмитриев, О. П. Лихачева. Ленинград: «Наука», 1982, с. 306–359.
- [45] ДМИТРИЕВА, Р. П. Взаимоотношение списков «Задонщины» и текст «Слова о полку Игореве». *Слово о полку Игореве» и памятники Куликовского цикла. К вопросу о времени написания «Слова»*. Ред. Д. С. Лихачев, Л. А. Дмитриев. Москва-Ленинград, 1966, с. 199–263.
- [46] ДМИТРИЕВА, Р. П. *Сказание о князьях владимирских*. Москва-Ленинград: Издательство Академии Наук СССР, 1955. 216 с.
- [47] Евреиновская летопись. *Полное собрание русских летописей*. Т. 35: *Летописи Белорусско-литовские*. Москва: «Наука», 1980, с. 214–238.
- [48] Летопись Археологического общества. *Полное собрание русских летописей*. Т. 35: *Летописи Белорусско-литовские*. Москва: «Наука», 1980, с. 91–102.
- [49] Летопись Рачинского. *Полное собрание русских летописей*. Т. 35: *Летописи Белорусско-литовские*. Москва: «Наука», 1980, с. 145–172.
- [50] Литовскомуу рвдоу починокъ. *Полное собраніе русскихъ лѣтописей*. Т. 17: *Западнорусскія лѣтописи*. С.-Петербургъ: Типографія М. А. Александрова, 1907, стб. 205–218.
- [51] Начало государей Литовскихъ. *Полное собраніе русскихъ лѣтописей*. Т. 17: *Западнорусскія лѣтописи*. С.-Петербургъ: Типографія М. А. Александрова, 1907, стб. 593–600.
- [52] НИКИТСКИЙ, А. И. Кто такой былъ Гедиминъ? *Русская старина*, 1871, т. 4, августъ, с. 162–166.
- [53] Ольшевская летопись. *Полное собрание русских летописей*. Т. 35: *Летописи Белорусско-литовские*. Москва: «Наука», 1980, с. 173–192.
- [54] ОХМАНЬСКИЙ, Е. Гедиминовичи – «правнуки Сколомендовы». *Польша и Русь. Черты общности и разнообразия в историческом развитии Руси и Польши*. Отв. ред. Б. А. Рыбаков. Москва, 1974, с. 358–364.
- [55] *Полное собраніе русскихъ лѣтописей*. Т. 7: *Лѣтопись по Воскресенскому списку*. Санктпетербургъ: Въ Типографіи Эдуарда Праца, 1856. 345 с.
- [56] ПРЕСНЯКОВ, А. Е. *Лекции по русской истории*, т. 2, вып. 1: Западная Русь и Литовско-Русское государство. Москва: Государственное социально-экономическое издательство, 1939. 248 с.
- [57] ПТАШИЦКИЙ, С. Л.; ШАХМАТОВЪ, А. А. Предисловіе. *Полное собраніе русскихъ лѣтописей*. Т. 17: *Западнорусскія лѣтописи*. С.-Петербургъ: Типографія М. А. Александрова, 1907, с. i–xiv.

- [58] Румянцевская летопись. *Полное собрание русских летописей*. Т. 35: *Летописи Белорусско-литовские*. Москва: «Наука», 1980, с. 193–213.
- [59] *Русско-ливонские акты = Russisch-Livländische Urkunden*. Собранные К. Е. Напьерскимъ. Санктпетербургъ: Въ Типографіи Императорской Академіи Наукъ, 1868. 462 с.
- [60] «Слово о полку Игореве» и памятники Куликовского цикла. *К вопросу о времени написания «Слова»*. Ред. Д. С. Лихачев, Л. А. Дмитриев. Москва–Ленинград, 1966. 618 с.
- [61] «Сумарьум Ягайлы і Вітаўта». Прадмова, пераклад, каментарый А. Ліцкевіча. *Беларуская думка*, Лістапад 2009, с. 94–101.
- [62] ТОПОРОВ, В. И. *Vilnius, Wilno, Вильна: город и миф. Балто-славянские этноязыковые контакты*. Отв. ред. Т. М. Судник. Москва: «Наука», 1980, с. 46–50.
- [63] ФЛОРЯ, Б. Н. Родословие литовских князей в русской политической мысли XVI в. *Восточная Европа в древности и средневековье: сборник статей*. Ответственный редактор Л. В. Черепнин. Москва: «Наука», 1978, с. 320–328.
- [64] Хроника Быховца. *Полное собрание русских летописей*. Т. 32. Москва: «Наука», 1975, с. 128–173.

TOMAS BARANAUSKAS

The Ancestry of Gediminas: Between Legends and History

Summary

Two versions of the origins of Gediminas developed in the fifteenth-sixteenth centuries. According to the first one, Gediminas was a stableman of Vytenis and ascended to the throne after his death. The second version, which appeared in response to the first one, claimed that Gediminas was Vytenis's son. These versions were not only the product of imagination of their authors; they may carry fragments of the authentic tale about the origins of the Gediminids and hence historical realities, which deserve a thorough scrutiny. In the nineteenth century, the Russian historian Alexander Nikitsky added a third version based on the letter of the citizens of Riga to Gediminas of 1322, in which Vytenis was referred to as 'your brother and predecessor' (*frater vester et antecessor*): respectively, he concluded that Gediminas was Vytenis's brother. Therefore, it is worth taking a fresh look at each of these versions and the available data on the origins of Gediminas with a fresh look.

The prerequisite for such a revision is the oldest genealogy of the sons of Algirdas provided in the late fourteenth-century Russian literary tale *Zadonshchina* listing the successive line of their ancestors as Skalmantas – Gediminas – Algirdas – Andrew and Dmitri (the protagonists of the said poem). Jerzy Ochmański noticed it already in 1974. Ochmański tried to accommodate this genealogy with Nikitsky's theory, accepting that Vytenis's father, namely, Pukuveras-Butvydas, was also the father of Gediminas and therefore assumed that Skalmantas must have been their grandfather. However, the genealogy in *Zadonshchina* directly implies that Skalmantas was Gediminas's father. As Peter of Dusburg wrote in his chronicle, that the father of Vytenis was *Pucuwerus* (identified with Butvydas), Vytenis and Gediminas could

not be full brothers; that the fact that Vytenis was called *frater* of Gediminas should be interpreted rather as a clue to a more distant relationship, namely, cousinhood.

Further analysis of the genealogy of Gediminas also demands a scrutiny of the terms 'predecessor' and 'progenitor', which are used in his own letters. The term 'predecessor' was applied in reference to earlier rulers of Lithuania (namely, Mindaugas and Vytenis); the term 'progenitor' means direct ancestors. Gediminas stated that his *progenitores* (ancestors) had tried to establish trade relations with Lübeck and other cities of the Hanseatic League. This implies that at least two direct ancestors of Gediminas ruled Lithuania and sought to establishing relationship with Lübeck.

Considering this, the most probable ancestors of Gediminas seem to be Traidenis (1268–1281) and his successor Daumantas (1281–1285). The article tries to prove that the most likely relationship between them and Gediminas was that both of them were his grandfathers: Traidenis on the maternal side and Daumantas on the paternal. Besides that, Daumantas and/or his family must have supported Vaišalgas, Mindaugas's son and Traidenis's rival. Traidenis could have married off his unknown elder daughter to Skalmantas, who must have been a son of Daumantas, in order to draw the supporters of his rival to his side.

Keywords: Gediminas, Gediminds, Vytenis, ruling family, genealogy, genealogical legends